

Vragen en opmerkingen van de leden van de Partij voor de Dieren

De leden van de fractie van de Partij voor de Dieren maken zich grote zorgen over het effect van neonicotinoïden op vogels en zoogdieren, aangezien uit onderzoek is gebleken dat vogelsterfte sinds het gebruik van neonicotinoïden is toegenomen. Deze leden hebben daarom enkele vragen en opmerkingen voor de staatssecretaris.

Tot voor kort werd verondersteld dat neonicotinoïden een minder groot effect hebben op vogels en zoogdieren dan op insecten (*Declines in insectivorous birds are associated with high neonicotinoid concentration*, Hallmann *et al*, 2014, *Nature*). Omdat er pas recent onderzoek naar de effecten van neonicotinoïden op ecosystemen verricht wordt, valt aan te nemen dat de European Food Safety Authority (EFSA) en het Ctgb tijdens de beoordeling en herbeoordeling van neonicotinoïden, vooral gekeken hebben naar de effecten van deze stoffen op insecten en naar de effecten op andere diersoorten bij directe inname van de stoffen, maar niet naar de *indirecte* gevolgen. De leden van de PvdD-fractie maken zich juist over deze indirecte effecten grote zorgen. Uit recent onderzoek is namelijk gebleken dat vogels sterven als gevolg van indirecte inname van neonicotinoïden.

Deze leden wijzen in deze context op het onderzoek *Declines in insectivorous birds are associated with high neonicotinoid concentration* (Hallmann *et al*, 2014, *Nature*). Onderzoekers hebben aangetoond dat er een duidelijke correlatie is tussen de introductie van neonicotinoïden in Nederland in het midden van de jaren '90 van de vorige eeuw en de afname van insectenetende vogels in ons land. Het onderzoek uit 2014 is volgens de auteurs het eerst uitgevoerde waarbij lange-termijnonderzoeken zijn vergeleken: langjarige vogeltellingen in Nederland en rapportages over de waterkwaliteit in dezelfde periode. De onderzoekers noemen twee mogelijke redenen voor de afname van de vogelpopulaties: 1) een afname in insecten door het gebruik van neonicotinoïden en 2) het eten van insecten die vergiftigd zijn met neonicotinoïden, waarna het gif zich ophoopt in de vogel, tot deze daaraan sterft.

Het in *Nature* gepubliceerde onderzoek is anders dan de onderzoeken waarop de toelating van de neonicotinoïden door de EFSA en het Ctgb is gebaseerd. Bij deze onderzoeken is namelijk vooral gekeken naar de directe giftigheid (toxiciteit) van neonicotinoïden op insecten en andere dieren. Het hierboven genoemde onderzoek kijkt nadrukkelijk naar de effecten op het niveau van ecosystemen, waarbij duidelijke effecten waarneembaar zijn, die bij geïsoleerde testen van de bestrijdingsmiddelen in het lab niet waarneembaar zijn.

De leden van de PvdD-fractie hebben daarom enkele vragen voor de staatssecretaris. Is bij de beoordeling van de toxiciteit van neonicotinoïden door het EFSA en het Ctgb gebruik gemaakt van onderzoek, waarbij is gekeken naar de effecten van neonicotinoïden op ecosystemen, zoals in het genoemde onderzoek dat in 2014 in *Nature* werd gepubliceerd? Zo ja, welke onderzoeken zijn dat geweest?

5.1.2.e 5.1.2.e): Ik denk dat ik hier bij betrokken wordt omdat ik naar het EASAC-rapport heb gekeken. Dat heb ik gedaan vanuit expertise voor niet-doelwitarthropoden en bodemorganismen, en ik weet niet zeker of bovenstaande vraag daar ook op gericht is, of dat het alleen over vogels gaat. Wat ik kan zeggen is dat in de risicobeoordeling voor niet-doelwitarthropoden en bodemorganismen, als de risico's daartoe leiden, gebruik wordt gemaakt van veldstudies waarin effecten op het niveau van soort tot gemeenschap, dus inclusief ecologische interacties tussen soorten en tussen verschillende trofische niveaus, dus ook indirecte effecten, worden meegenomen. Dit zijn niet openbare studies beschikbaar in de middeldossiers.

Dat de intensieve landbouw als geheel een negatief effect heeft op het voorkomen van dieren en planten in het agrarische landschap kan niet worden meegenomen door het Ctgb in de toelatingsbeoordeling van individuele middelen, omdat deze effecten niet zijn te relateren aan individuele middelen. Ook in het *Nature* artikel bleek het lastig om dit soort verbanden te leggen. Het is een geïntegreerd probleem dat op een ander niveau moet worden aangepakt, het Ctgb gaat alleen over de toelating van individuele middelen en stoffen.

Ctgb Voorstel antwoord:

Artikelen op basis van veldgegevens, zoals die van Hallman et al., 2014 in *Nature*, zijn voornamelijk signalerende artikelen. Bij veldmonitoring zijn de gegevens, zoals een daling in vogelstand, meestal niet eenduidig te herleiden naar één of meerdere oorzaken. Het Ctgb heeft daarom de mogelijke causale verbanden tussen imidacloprid en vogelstand via andere studies verder onderzocht. Studies zoals Hallman et al., 2014 kunnen niet direct worden gebruikt om normstelling van af te leiden. Er zijn in landbouwgebieden altijd mogelijke correlaties van imidacloprid met overige pesticiden en overige landbouwkundige factoren, en dit impliceert dat er geen absolute 'grenswaarde' voor één specifieke stof kan worden afgeleid aangaande een effect op vogels op basis van de gevonden correlatie. In de risico-beoordelingen van gewasbeschermingsmiddelen worden daarom vaak mesocosmos-studies ingediend, welke een gecontroleerde studie die de veldsituatie zo nauw mogelijk benadert. Bij deze type studies kunnen ook directe of indirecte effecten op soortniveau maar ook op ecosysteem of voedselweb-effecten beter worden herleid naar een specifieke oorzaak. Bij voedselweb-effecten op hoge trofische niveaus – vogels en zoogdieren – waarbij geen directe studies mogelijk zijn, wordt aangenomen dat als de voedselbron (insecten, regenwormen etcetera) voldoende wordt beschermd, ook de hogere niveaus in het voedselweb worden beschermd.

Bij imidacloprid bevat het dossier meerdere aquatische en terrestrische mesocosmos studies.

Deelt de staatssecretaris de mening dat het van groot belang is om bij de toelating van neonicotinoïden niet alleen te kijken naar de effecten van het gif op bepaalde insectensoorten, maar ook te kijken naar de effecten op insectenetters, zoals insectenetende vogels en zoogdieren en naar de effecten van het middel op het waterleven?

Vraag 2 PvdD

Op pagina 7 van de brief van de staatssecretaris over normoverschrijdingen van het middel imidacloprid in oppervlaktewater en het EASAC-rapport over neonicotinoïden (brief van 14 januari 2016, TK 27858 nr. 344) staat dat Nederland op Europees niveau een actieve bijdrage levert aan nieuwe toetsingsmethoden om het toetsingskader te verbeteren, bijvoorbeeld om chronische (subletale) effecten op wilde bijen te kunnen toetsen. De leden van de PvdD-fractie willen daarover graag de volgende vragen stellen. Hoe gaat de staatssecretaris voorkomen dat een verbod op het gebruik van imidacloprid leidt tot een stijging in het gebruik van andere neonicotinoïden met een andere merknaam, maar met een vergelijkbare negatieve effecten op bijen, vogels en mogelijke andere diersoorten? Waaruit bestaan die toetsingsmethoden? Wordt er alleen gekeken naar chronische (subletale) effecten? Of ook naar de acute en letale gevolgen van de neonicotinoïden?

Ctgb: Bijenantwoord van [5.1.2.e](#)

Wordt er bij de toetsing ook gekeken naar de langetermijneffecten van neonicotinoïden op andere soorten dan insecten, zoals vogels of zoogdieren die insecten eten en die via die omweg neonicotinoïden binnenkrijgen? Op basis van welk onderzoek sluit de

Commented 5.1.2.e]: Deze stelling klopt niet. Als er geen effecten zijn in lagere trofische niveaus kunnen er nog wel effecten op de hogere niveaus optreden – dat is het idee van doorvergiftiging /accumulatie in de voedselketen.

staatssecretaris uit dat het gebruik van andere neonicotinoïden dan imidacloprid een negatieve impact heeft op insectenetende vogels en zoogdieren?

Voorstel antwoord:

Het Ctgb toetst bij alle gewasbeschermingsmiddelen op mogelijke effecten op vogels en zoogdieren en waterleven. Voor vogels en zoogdieren wordt gekeken naar mogelijke directe effecten, zoals het eten van bespoten voedselitems in het veld of het eten van gecoat zaad. Daarnaast wordt ook getoetst op indirecte effecten – zoals doorvergiftiging via de voedselketen voor insectenetende vogels en zoogdieren. Voor systemische middelen (zoals neonicotinoïden) wordt tevens een beoordeling uitgevoerd voor herbivore vogels die blad eten dat via de systemische route de actieve stof bevat.

In oppervlaktewater worden de waternormen van imidacloprid dermate overschreden dat een mogelijke effect via het voedselweb door vershraling van het voedselaanbod mogelijk een effect kan hebben gehad op de vogelpopulaties. Het is dus van belang dat ook voor de overige neonicotinoïden er geen grootschalige overschrijding plaatsvindt van de waternormen om een mogelijk effect via het voedselweb te veroorzaken.

Het bedrijfsleven investeert nu in zuiveringsinstallatie voor afvalwater uit de glastuinbouw. Daarnaast is ook in de risicobeoordeling een nieuw Europees model beschikbaar die het Ctgb op korte termijn zal gaan toepassen om de emissie van middelen in glastuinbouw beter te kunnen beoordelen. Verder zijn toelatinghouders verplicht een Emissie Reductieplan op te stellen voor middelen die de milieukwaliteitsnormen overschrijden. **Past hier Calypso nog bij?**